

แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ : มรดกทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาศักยภาพ

การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมนครศรีธรรมราช

สุดาวรรณ มีบัว¹

Holy Water: Cultural Heritage and the Potential Development of Cultural Tourism in Nakhon Si Thammarat

Sudawan Meebua¹

Received 21/03/2022

Revised 17/06/2022

Accepted 22/06/2022

บทคัดย่อ

การศึกษาแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ มรดกทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม นครศรีธรรมราชมีวัตถุประสงค์ในการวิจัย 1) เพื่อศึกษาบริบททั่วไปของแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ ประวัติความเป็นมา ความเชื่อ ชุมชน พิธีกรรม ของแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ในจังหวัดนครศรีธรรมราช 2) เพื่อศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของ แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ในจังหวัดนครศรีธรรมราช 3) แนวทางการสร้างฐานการเรียนรู้แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์เพื่อส่งเสริมเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาเอกสารทางประวัติศาสตร์ การสำรวจ สภาพพื้นที่ การสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องกับแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ และผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญ นำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ ถอดบทเรียนการพัฒนา โดยใช้กระบวนการการเรียนรู้และพัฒนาารูปแบบการอนุรักษ์พัฒนา หาแนวทางสนับสนุนการเป็นแหล่งเรียนรู้ทาง ความเชื่อความศรัทธา

ผลการวิจัยพบว่า แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์เมืองนครศรีธรรมราช มีคุณสมบัติครบองค์สามสามารถนำไปใช้ในการประกอบ พิธีกรรมให้เข้มแข็งมีจำนวน 6 แหล่ง คือ แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์บ่อน้ำวัดหน้าพระลาน แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์บ่อน้ำวัดเสมาเมือง แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์บ่อน้ำวัดเสมาชัย แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์บ่อน้ำวัดประตู่ขาว แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ห้วยปากนาคราช และแหล่งน้ำ ศักดิ์สิทธิ์ห้วยเขมาหาชัย แนวทางการสร้างฐานการเรียนรู้ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจะต้องใช้กระบวนการมีส่วนร่วม จากชุมชนและสังคม การเตรียมความพร้อมที่จะต้องเป็นพื้นที่ที่ตั้งอยู่ให้ดูดีน่าศรัทธา สะดวกแก่การเข้าถึงคนในบริเวณนั้นมีความผูกพันมีสำนึกต่อชุมชนค่อนข้างเข้มข้น มีพลังขับเคลื่อน เคลื่อนไหวกิจกรรม มีฐานความคิด ความเชื่อความศรัทธาใน แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่มีพลังมากพอ จัดกิจกรรมความเชื่อ กิจกรรมเชิงกระบวนการทางสังคมให้เกิดภาพลักษณ์เชิงบวกทั้งต่อ แหล่งน้ำและต่อชุมชนอย่างต่อเนื่อง

คำสำคัญ : แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ ฐานการเรียนรู้ กิจกรรมความเชื่อความศรัทธา

¹ สาขาการจัดการวัฒนธรรมเชิงเศรษฐกิจสร้างสรรค์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

¹ Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, Nakhon Si Thammarat

E-mail: sudawan_mee@nstru.ac.th

Abstract

The study of Holy Water: Cultural Heritage and the Development of the Cultural Tourism Potential in Nakhon Si Thammarat aims to 1) study the general context, history, community beliefs, and rites of the holy water in Nakhon Si Thammarat 2) study the cultural tourism potential of the holy water in Nakhon Si Thammarat and 3) build the learning base of holy water to encourage the cultural tourism. The study was the qualitative research. Data was collected by studying historical document, using area survey, interviewing experts and people who involve in the holy water. Then data was analyzed and synthesized. Learning process and the model development of preservation were used to visualize the lesson learned and to find ways to support for belief and faith learning sources.

The research shows that there are 6 holy waters which have completely three characteristics in Nakhon Si Thammarat: the well in front of Phra Lan Temple, the well of Semamuang Temple, the well of Semachai Temple, the well of Pratoohaw Temple, the Pak Nakaraj Brook, and Khao Mahachai Brook. For ways to develop the preservation, learning base must be built to be cultural attractions by using the community and society participation, preparing, and building the areas to be a good and faithful, providing the convenience to locals to easily access, making strong social connection and responsibility, generating the power to move the social activities, possessing thoughts, beliefs, and faiths in holy water and organizing social activities to continuously promote the positive images of the holy water and the communities.

Keywords: holy water, learning base, belief and faith activities

บทนำ

นครศรีธรรมราชเป็นเมืองโบราณที่มีความสำคัญทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง และศาสนา มากที่สุดเมืองหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เมืองนี้มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางมาไม่น้อยกว่า 1,800 ปี มาแล้ว หลักฐานทางโบราณคดีและหลักฐานทางเอกสารที่ปรากฏในขณะนี้ยืนยันได้ว่านครศรีธรรมราช มีกำเนิดมาแล้วตั้งแต่ พุทธศตวรรษที่ 7 เป็นอย่างน้อย (ธิดา สารยา, 2526, หน้า 94) ในสมัยพุทธศตวรรษที่ 18 ซึ่งมีความเจริญสูงสุด ได้มี อำนาจครอบคลุมหัวเมืองรายรอบถึงสิบสองเมือง เรียกว่า “เมืองสิบสองนักษัตร” นครศรีธรรมราชจึงเป็นรัฐใหญ่ เป็นศูนย์ การเผยแพร่พระพุทธศาสนา ศูนย์กลางการปกครองและศูนย์กลางประเพณีสมัยสุโขทัย นครศรีธรรมราชมีฐานะเป็นแคว้น อิสระที่สำคัญยิ่งในภาคใต้ ได้มีความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม ศาสนา และภาษาวรรณกรรมต่อกัน ครั้นสมัยอยุธยา นครศรีธรรมราชได้เข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยา มีฐานะเป็นหัวเมืองชั้นเอกและมีบทบาทสำคัญสำคัญในการ ปกครองดูแลหัวเมืองต่างๆ ในภาคใต้ทั้งหมด (ศูนย์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, 2550) ดังนั้น นครศรีธรรมราชแดนพุทธภูมิเป็นแหล่งศาสนาที่สำคัญ คือ ศาสนาพราหมณ์จากอินเดียและศาสนาพุทธ เจดีย์พระมหาธาตุถือเป็น ศูนย์กลางและศูนย์รวมของศาสนาทางภาคใต้ ทั้งนี้มีหลักฐานที่หลงเหลืออยู่มากมาย เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุหรือ แหล่งสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่ปรากฏ จึงถือเป็นสิ่งสำคัญทางวัฒนธรรมที่มีอยู่จนปัจจุบัน และกลายเป็นมรดกทาง

วัฒนธรรมของนครศรีธรรมราชอันเป็นสิ่งที่บรรพบุรุษของชาวนครศรีธรรมราชสร้างมาในอดีต และยังคงดำรงมาจนถึงปัจจุบัน มีทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ได้แก่ งานฝีมือ ภาษา ความเชื่อ และประเพณี โบราณวัตถุ โบราณสถาน ศาสนาความเชื่อ พิธีกรรม ชาวนครศรีธรรมราชยังคงปฏิบัติศาสนกิจตามศาสนพิธีของตน เช่น พิธีรับเสด็จพระอิศวรหรือพิธีแห่นางกระดาน พิธีสมโภชพระบรมธาตุเจดีย์ และงานเดือนสิบของเมืองนครศรีธรรมราช (เกษม จันทรดำ, 2551, หน้า 61-63)

ศาสนาพราหมณ์หรือฮินดูเคยมีอิทธิพลต่อนครศรีธรรมราช ความเชื่อและพิธีกรรมหลายอย่างในศาสนาดังกล่าวยังปรากฏร่องรอยอยู่ไม่น้อย ความเชื่อก็ยังเข้ามาผสมผสานในวิถีชีวิตอยู่ไม่น้อยโดยเฉพาะเกี่ยวกับน้ำพระพุทธรูป หรือความเชื่อเรื่องน้ำอภิเชก ผู้คนที่นับถือศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์มีความเชื่อตรงกันประการหนึ่ง คือ เมื่อจะประกอบพิธีกรรมใดต้องมีน้ำเป็นตัวประกอบสำคัญ เพราะถือว่าน้ำเป็นธาตุที่อ่อนโยน ร่มเย็นแก่ผู้คน ดังนั้นจึงนิยมใช้น้ำเป็นหลัก น้ำที่ใช้ในพิธีดังกล่าวต้องเป็นน้ำที่สะอาดและปราศจากตะกอนสี และตักมาจากแหล่งหรือชัยภูมิที่เหมาะสม ทำโดยคนดี เจตนาดี และพิธีกรรมดี จึงถือว่าน้ำศักดิ์สิทธิ์ ในปัจจุบันจังหวัดนครศรีธรรมราชมีแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์จำนวน 6 แหล่ง ซึ่งเป็นแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ของจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมตักน้ำ คือ บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์วัดหน้าพระลาน เป็นบ่อน้ำซึ่งตั้งอยู่ในวัดหน้าพระลาน ทางทิศใต้ของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์วัดเสมาเมือง เป็นบ่อน้ำซึ่งตั้งอยู่ทางทิศอีสานของวัด สร้างขึ้นพร้อมกับการตั้งวัดเสมาเมือง บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์วัดเสมาชัย เป็นบ่อน้ำซึ่งอยู่ทางทิศเหนือของวัดเสมาเมือง บ่อน้ำตั้งอยู่ทางทิศอีสานของวัด เสมาชัยหมายถึงการชนะ บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์วัดประตูลำ เป็นบ่อน้ำซึ่งตั้งอยู่ที่ตำบลคลัง อำเภอมือง ปัจจุบันอยู่ในโรงเรียนอนุบาลจังหวัดนครศรีธรรมราช แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ห้วยเขมมาชัย เป็นห้วยซึ่งมีน้ำไหลมาจากเขาเขมมาชัย ผ่านลงมาทางแนวป่าหลังบริเวณมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ห้วยปากนาคราช เป็นห้วยที่มีความคล้ายเหมือนพญานาคราช อยู่ที่ตำบลเขาแก้ว อำเภอลานสกา (เดิมอยู่ในท้องที่อำเภอมือง) การประกอบพิธีพิธีกรรมตักน้ำของจังหวัดนครศรีธรรมราชจึงมีแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์จำนวน 6 แหล่งนี้เป็นประจำทุกพิธีพิธีกรรม และในปี 2562 จังหวัดนครศรีธรรมราชได้รับมอบหมายจากกระทรวงมหาดไทยให้รับผิดชอบในการจัดทำน้ำอภิเชกของจังหวัดเพื่อนำไปประกอบพิธีเสกน้ำอภิเชกในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก (หอจดหมายเหตุนายกรัฐมนตรี พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช, 2562, หน้า 17-19)

จากความสำคัญดังกล่าวข้างต้นจึงควรมีการศึกษาถึงบริบทแหล่งน้ำแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ของจังหวัดนครศรีธรรมราช ประวัติความเป็นมา ความเชื่อชุมชน พิธีกรรมของแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ ศักยภาพที่มีควรพร้อมต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และแนวทางการสร้างฐานการเรียนรู้ของแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ การประชาสัมพันธ์ให้ผู้คนได้รู้จักกันแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์อย่างแพร่หลาย และมีความเข้าใจในสำคัญของแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ สามารถสร้างแนวทางเพื่อนำไปสู่การวางพื้นฐานพัฒนาการเรียนรู้เพื่อการท่องเที่ยวในพื้นที่ได้ สอดคล้องกับผลงานการวิจัยของ สุดาวรรณ์ มีบัวและคณะ (2552) ที่ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาศักยภาพแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ห้วยเขมมาชัยเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม พบว่า ในปัจจุบันนี้จังหวัดนครศรีธรรมราชมีความคาดหวังอย่างยิ่งว่า พระบรมธาตุจะเป็นอีกหนึ่งมรดกโลกที่สำคัญในด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่สำคัญทั้ง 6 แหล่งของนครศรีธรรมราชควรได้รับการพัฒนา และส่งเสริมให้เกิดการประชาสัมพันธ์ที่โดดเด่น น่าสนใจแก่นักท่องเที่ยว ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศต่อไป นอกจากนี้การสามารถพัฒนาเป็นฐานการเรียนรู้ที่มีความน่าสนใจ ประกอบกับองค์ความรู้ในเรื่องแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ยังคงมีน้อยมาก หากได้รับการอนุรักษ์ พัฒนา จะสามารถสร้างประโยชน์อีกมากมายให้สมกับที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีอยู่มาเนิ่นนานคู่บ้านคู่เมืองนครศรีธรรมราชต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบททั่วไปของแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ ประวัติความเป็นมา ความเชื่อชุมชน พิธีกรรมของแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ในจังหวัดนครศรีธรรมราช
2. เพื่อศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ในจังหวัดนครศรีธรรมราช
3. แนวทางการสร้างฐานการเรียนรู้แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์เพื่อส่งเสริมเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

วิธีการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพทางวัฒนธรรม (Cultural Qualitative Research) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Document) เก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม(Field Study) โดยการสังเกต สัมภาษณ์ สอบถาม และนำข้อมูลมาวิเคราะห์

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและงานวัฒนธรรมในพื้นที่อำเภอเมือง และอำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้แก่ นักวิชาการ นักบริหาร บุคลากรทางวัฒนธรรม ผู้นำชุมชน ประชาชน ทั้งหมด 100 คน โดยระยะเวลาผู้วิจัยได้กำหนดระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย 1 ปี

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ กลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้ปฏิบัติและกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง ซึ่งแบ่งออกได้ดังต่อไปนี้

1. กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) จำนวน 10 คน เป็นกลุ่มบุคคลที่ให้ข้อมูลหลัก แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ
ผู้บริหารงานด้านวัฒนธรรมในพื้นที่ ได้แก่ ผู้อำนวยการหรือรองผู้อำนวยการศูนย์วัฒนธรรม ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัด ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวหรือรองผู้อำนวยการ จังหวัดนครศรีธรรมราช ทำการเลือกแบบเจาะจง จำนวน 2 คน ปรชาญ์ หรือนักวิชาการ ผู้มีความรู้เกี่ยวกับแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ มีความรู้ทางการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ทำการคัดเลือกแบบเจาะจง จำนวน 3 คน และผู้นำชุมชน ได้แก่ นายกองค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานด้านวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว ผู้บริหารสถานศึกษา ในพื้นที่อำเภอเมือง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 5 คน
2. กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) ด้วยวิธีการสุ่มคัดเลือกแบบเจาะจง ได้แก่ ผู้นำชุมชน จำนวน 5 คน และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม จำนวน 5 คน รวมจำนวน 10 คน
3. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General Informants) ด้วยวิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือประชาชนทั่วไป ในพื้นที่แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ตั้งอยู่ คือพื้นที่อำเภอเมือง และพื้นที่อำเภอลานสกา จำนวนพื้นที่ละ 10 คน รวมจำนวน 20 คน และนักท่องเที่ยว ได้แก่ นักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาเที่ยวในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช แหล่งน้ำ 6 แหล่ง แหล่งละ 10 คน รวมจำนวน 60 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสำรวจเบื้องต้น (Basic Survey) และแบบประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง (Structured Interview) และไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) เพื่อใช้สัมภาษณ์กลุ่มประชาชนทั่วไป นักวิชาการ นักบริหารที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมและการท่องเที่ยววัฒนธรรม แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้างเป็นแบบสัมภาษณ์เพื่อให้ทราบถึงศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว บริบทแหล่งท่องเที่ยวอันจะนำไปสู่การส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม แนวทางการสัมภาษณ์เจาะลึก (Indepth Interview) เป็นการสัมภาษณ์ที่ไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) แบบสังเกต (Observation) เป็นแบบสังเกตและมีส่วนร่วม (Participant Observation) และไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) เพื่อใช้สังเกตกลุ่ม

ประชาชน ผู้วิจัยเข้าไปสังเกตกิจกรรมแบบมีส่วนร่วมและสภาพทั่วไปภายในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว ร่วมกิจกรรมเมื่อมีการพลีกรรม ตักน้ำศักดิ์สิทธิ์แต่ละแหล่งน้ำ

ผลการวิจัย

บริบททั่วไปของแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ ประวัติความเป็นมา ความเชื่อชุมชน พิธีกรรม ของแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ในจังหวัด นครศรีธรรมราช ยังคงมีความเชื่อและพิธีกรรมหลายอย่างในศาสนายังปรากฏอยู่ อย่างต่อเนื่อง บุคคลและกลุ่มคนที่นับถือ ศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์มีความเชื่อตรงกันประการหนึ่ง คือเมื่อจะประกอบพิธีกรรมใดต้องมีน้ำเป็นองค์ประกอบ สำคัญ เพราะถือว่าน้ำเป็นธาตุที่อ่อนโยนและร่มเย็นแก่ผู้คน ดังนั้นจึงนิยมใช้น้ำเป็นหลัก เช่น น้ำพระพุทธมนต์ และน้ำอุทิศ ส่วนกุศล เป็นต้น น้ำที่มาใช้ในพิธีดังกล่าวต้องเป็นน้ำใสสะอาด ปราศจากตะกอนและสารแขวนลอย ปราศจากกลิ่นและสี และตักมาจากแหล่งหรือชัยภูมิที่เหมาะสมเมื่อนำน้ำมาใช้ในพิธีกรรมใด ก็ต้องมีพิธีการอันประกอบของกรรมดีสามประการ (องค์สาม) คือ คนดี เจตนาดี และพิธีกรรมดี จึงจะถือเป็นน้ำที่ศักดิ์สิทธิ์ 6 แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ของจังหวัดนครศรีธรรมราชตั้งอยู่ในอำเภอเมืองจำนวน 5 แหล่ง และอำเภอลานสกาจำนวน 1 แหล่ง โดยมีบริบททั่วไปของแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ ทั้ง 6 บ่อ และความพร้อมด้านศักยภาพของแหล่งน้ำสรุปตามแบบสำรวจศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวตามเกณฑ์ในการพิจารณาและการ กำหนดศักยภาพหรือความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว คือ คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว ความสะดวกในการเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวก สภาพแวดล้อม ข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว และความมีชื่อเสียงในปัจจุบัน สรุปได้ดังนี้

แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์บ่อน้ำวัดหน้าพระลาน

วัดหน้าพระลาน ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช สภาพทั่วไปเป็นบ่อน้ำใสสะอาด ในโบราณมีความเชื่อว่าน้ำในบ่อนี้มีน้ำหนักมากกว่าบ่ออื่นๆ เชื่อกันมาว่าหากใครได้ดื่มกินจะมี ปัญญาดี มีวาสนาสูง และมีโอกาสได้เป็นขุนนาง

ปัจจุบัน ตั้งอยู่ในที่ตั้งที่สะดวก เข้าถึงง่าย ดูเหมาะสมที่จะให้ผู้มีศรัทธาเชื่อถือสามารถเดินทางเข้าไปชมได้อย่าง สะดวก และสามารถนำเอาน้ำในบ่อที่เป็นน้ำมนต์สิริมงคล มาดื่มกิน ล้างหน้าเพื่อเป็นมงคลแก่ตนเอง และนำกลับไปใช้ใน พิธีกรรม หรือพิธีการต่างๆ ตามความเชื่อ ตามความศรัทธา โดยสภาพพื้นที่บริเวณโดยรอบ ทางวัดได้จัดให้มีความสะดวก สะดวก ดูดี สังเกตเห็นได้ว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่น่าเคารพเชื่อถือค่อนข้างดี ด้านศักยภาพความพร้อมในการรองรับ นักท่องเที่ยว สามารถทำเส้นทางเดินชมเชื่อมต่อภายในวัด และบ่อตั้งอยู่มองเห็นชัด มีป้ายบอกชื่อบ่อน้ำและประวัติความเป็นมาอย่างสั้นๆ แต่เก่าโถมไปตามเวลา

ภาพที่ 1 ภาพบ่อน้ำวัดหน้าพระลาน เลขที่ 7/3 หมู่ 3 ถนนราชดำเนิน ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์บ่อน้ำวัดเสมาเมือง

วัดเสมาเมืองเป็นวัดเก่าแก่อีกวัดหนึ่ง อายุสร้างใกล้เคียงกับบรมธาตุเจดีย์ แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์วัดเสมาเมือง เป็นบ่อน้ำในพื้นที่วัดอยู่ด้านใน การเดินทางเพื่อเข้าถึงไม่ค่อยสะดวก ไม่มีป้ายบอกที่ชัดเจน การเข้าถึงต้องเดินผ่านพื้นที่ อาคาร ในบริเวณวัด ไม่ค่อยสะดวกนัก และบ่อน้ำอยู่ในสภาพที่ไม่ได้ใช้งานมานาน การดูแลบูรณะ และสภาพแวดล้อม ไม่ค่อยพร้อมที่จะใช้งาน การที่ผู้มีศรัทธา เชื่อถือจะเข้าถึง หรือเข้าไปเอน้ำศักดิ์สิทธิ์มาใช้ มาประกอบพิธีจึงยังไม่ค่อยสะดวก สภาพบริบทโดยทั่วไปต้องปรับปรุงเพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินเข้าไปชมได้อย่างสะดวก สะอาดและปลอดภัยให้มากขึ้น เมื่ออยู่ใต้ต้นไม้ใหญ่มีใบไม้ร่วงหล่นทับจนกลายเป็นสกปรก เหมือนบ่อน้ำไม่ได้รับการดูแล หลังคาทรุดโทรม เนื่องจากอยู่ในบริเวณวัดที่อยู่ริมศาลาและรอบรั้ววัด ไม่เอื้อให้ผู้พบเห็นหรือนักท่องเที่ยวที่จะแวะชมเข้าชมได้ง่ายนัก

ภาพที่ 2 ภาพบ่อน้ำวัดเสมาเมือง เลขที่ 1186 ถนนราชดำเนิน ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์บ่อน้ำวัดเสมาชัย

วัดเสมาชัยเป็นวัดคู่แฝดกับวัดเสมาเมือง อยู่ทางทิศเหนือวัดเสมาเมือง เคยเป็นวัดสำคัญของเมืองนครฯ ที่มีการสร้างสมัยเดียวกับวัดเสมาเงิน วัดเสมาทอง บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์วัดเสมาชัย แต่เดิมเป็นน้ำขนาดเล็กกรุสื้เหลี่ยม พผนังบ่อแต่ละด้านก่อด้วยอิฐซีเมนต์ มีต้นโพธิ์ใหญ่ขึ้นอยู่ข้างบ่อ น้ำในบ่อนี้ถือว่ามีความสะอาดและศักดิ์สิทธิ์ใช้ประกอบพิธีสำคัญเช่นเดียวกันน้ำบ่อวัดประกอบพิธีตักน้ำเพื่อไปรวมที่วิหารหลวง วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ในครั้งนี้จึงได้มีการบูรณะบ่อน้ำวัดเสมาชัยเพื่อบริเวณบ่อมีความสะอาดเรียบร้อย ตามควรแก่สถานะ บริบทแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์บ่อเสมาชัย เป็นบ่อที่อยู่ใกล้กับศาลเจ้าพ่อเสมาชัย และใกล้ถนนใหญ่เส้นราชดำเนิน-สนามกีฬา ซึ่งเป็นเส้นหลักในการเข้าตัวเมืองนครศรีธรรมราช สามารถจัดบริเวณให้ อยู่ใกล้ถนนใหญ่ จอดรถริมถนนได้ มีประตูเปิดเข้าออกเนื่องจากอยู่ในพื้นที่ของโรงเรียนเทศบาล มีเด็กนักเรียน ครู ผู้ปกครองจำนวนมากในแต่ละวัน แต่ละเดือนเข้ามา สามารถสร้างสิ่งแวดล้อม มีต้นไม้ใหญ่ แร่งจงใจให้เกิดความเชื่อถือ เคารพต่อเจ้าพ่อเสมาชัย และบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ จะช่วยหนุนเสริมศักยภาพของแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้ได้มาก

ภาพที่ 3 ภาพบ่อน้ำวัดเสมาชัย เลขที่ 585 ถนนราชดำเนิน ตำบลในเมือง
อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์บ่อน้ำวัดประตู่ขาว

วัดประตู่ขาว เป็นวัดเก่าแก่วัดหนึ่งในตัวเมืองนครศรีฯ ปัจจุบันเป็นวัดร้างกรมศาสนาอนุญาตให้ใช้เป็นพื้นที่ตั้งโรงเรียนอนุบาลจังหวัดนครศรีธรรมราช (ณ อุทิศ) วัดนี้แต่เดิมมีบ่ออยู่บ่อหนึ่ง น้ำใสสะอาดและเย็นทุกฤดูกาล เล่าสืบกันมาว่า เจ้าอาวาสเป็นพระสงฆ์ที่มีอาคม มีความสันตติจิตเจตนาในทางไสยศาสตร์ ในสมัยที่มีศึกพม่าสงครามเก้าทัพมาตีเมืองนครฯ เจ้าอาวาสได้เคยตักน้ำในบ่อวัดประตู่ขาวไปเสกเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ประพรมแก่เหล่าทหารก่อนออกรบ นับว่าเกิดกำลังใจแลอีกเหนือกว่าน้ำมนต์วัดอื่นๆ ด้วยเหตุนี้เมื่อมีอิทธิพลกรรมภิเษกน้ำทั้งในด้านพุทธจักรและอาณาจักรแหล่งน้ำบ่อวัดประตู่ขาวจึงกลายเป็นแหล่งสำคัญที่สุดที่ทุกคนมีกระตือรือร้นเป็นลำดับต้นๆ บริบทแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ประตู่ขาว ตั้งอยู่ริมถนนราชดำเนินซึ่งเป็นถนนใหญ่อยู่ในรั้วโรงเรียนการเข้าออกต้องผ่านประตูเข้าทางโรงเรียน แม้ว่าทางโรงเรียนจะอำนวยความสะดวกให้ผู้ที่เกี่ยวข้องศรัทธาเข้าถึง และนำน้ำศักดิ์สิทธิ์มาใช้ได้ก็ตาม แต่ยังไม่สะดวกในการเข้าออก ไม่มีที่จอดรถเนื่องจากติดถนนใหญ่หน้าโรงเรียนทั้งสองฝั่งถนน รวมถึงในช่วงเวลาเช้าที่โรงเรียนเปิด ก็จะมีนักเรียน ครู และผู้ปกครองมากมาย ทั้งนี้เนื่องจากการปิดประตูรั้วตลอดเวลา เพราะเป็นรั้วเดียวกันกับโรงเรียน แม้ว่าจะมีประตูรั้วหน้าบ่อแหล่งน้ำก็ปิดไว้ หากรั้วปิดตามเวลาเปิดปิดของโรงเรียน ก็จะไม่เอื้อให้เกิดความสะดวกในการเข้าชมของนักท่องเที่ยว

ภาพที่ 4 ภาพบ่อน้ำวัดประตู่ขาว ถนนราชดำเนิน เทศบาลนครนครศรีธรรมราช ตำบลคลัง
อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ห้วยเขมหาย

ห้วยเขมหายเป็นลำห้วยเล็กๆ ที่ไหลจากเชิงเขมหาย ตั้งอยู่ หมู่ที่ 4 ตำบลท่าจี่ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราชอยู่ห่างจากตัวเมืองตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4106 (นครฯ – นบพิตำ) ไปทางตะวันตกราว 13 กิโลเมตร และห่างจากมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราชราว 500 เมตร เป็นลำห้วยที่มีความใสสะอาดไหลรินลงตามซอกหินและแมกไม้ตลอดทั้ง ซ่อมหาย เป็นชื่อที่มงคลนามที่มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานและน่าภาคภูมิใจกล่าวคือ ในราว

พ.ศ. 2000 เศษ เมืองนครฯ ต้องเผชิญกับศึกข้า โดยสลัดขากลุ่มหนึ่งได้มาปล้นเมืองได้สำเร็จ ทุกปีสลัดขากลุ่มนี้จะมาเก็บส่วยไข่เปิด ทำให้ชาวนครฯ ตกอยู่ในภาวะจำยอมหลายปี อยู่มาวันหนึ่งชายคนหนึ่งเข้ามาจากตำบลไชยมนตรีชื่อว่า (พังพการ) มาขึ้นอาสารบกับสลัดขวา เจ้าเมืองนครฯ พิจารณาข้อเสนอสื่อและแผนการสู้รบแล้ว จึงเห็นชอบและมอบหมายให้สู้รบได้ เมื่อสลัดขวานำทัพมาพังพการจึงนำทัพไปหลอกล่อและต่อสู้โดยได้ชัยชนะที่บริเวณภูเขาสูงหนึ่งซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกของตัวเมือง เจ้าเมืองนครฯ จึงปูนบำเหน็จแก่พังพการโดยยกที่ดินบริเวณหมู่บ้านเดิมให้เป็นเขตปกครองของพังพการ เรียกว่า (ตำบลไชยมนตรี) และขนานนามภูเขาที่เป็นชัยชนะลูกนั้นว่า (ภูเขาหมาชัย)

บริบทแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ห้วยหมาชัย ตั้งห่างจากถนนใหญ่มีซอยเล็กๆ จากถนนเข้าไปประมาณสามร้อยเมตร ปากทางมีป้ายบอกชื่อแหล่งน้ำ สามารถจอดรถได้ระหว่างทางในบ้านของชาวบ้านหรือในสวนผลไม้ หรือจอดรถไว้ในโรงเรียนหมาชัยวนารามแล้วต้องเดินเท้าเข้าไป เป็นทางเดินแคบๆ พื้นที่บริเวณแหล่งน้ำจะได้รับการดูแลเมื่อใกล้ถึงเวลาช่วงทำพิธีกรรมเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากเป็นที่แอ่งน้ำธรรมชาติ มีศาลาเก่าๆ อยู่ใกล้ๆ ป้ายประวัติตัวอักษรจางมองไม่เห็น ทางที่เดินทางเข้าไปเหมาะสำหรับบุคคลที่รู้จักแหล่งน้ำแล้วเท่านั้น และไม่มีข้อมูลประวัติของแหล่งน้ำให้นักท่องเที่ยวหรือผู้ที่สนใจได้ศึกษา

ภาพที่ 5 ลำห้วยหมาชัย หมู่ที่ 4 ตำบลท่าจิว อำเภอมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ห้วยปากนาคราช

ห้วยปากนาคราช หรือห้วยเทวดานาคราช ตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ 4 ตำบลเขาแก้ว อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช อยู่ห่างจากทางหลวงดินแดนหมายเลข 4015 ประมาณ 50 เมตร เป็นแหล่งน้ำแหล่งที่ 6 ของจังหวัดนครศรีธรรมราช เหตุที่ได้ชื่อว่า ห้วยปากนาคราชก็เพราะเป็นห้วยที่มีน้ำไหลออกมาจากงูเห่าที่มีลักษณะคล้ายปากพญานาค และน้ำใสไหลรินตลอดปี จุดที่นิยมตักน้ำไปใช้ประกอบพิธี คือ แอ่งน้ำซึ่งมีสายน้ำเล็กๆ สามสายไหลรวมกัน น้ำแอ่งนี้จึงถือเป็นน้ำซึ่งอยู่ในชัยภูมิอันดีเปรียบดังปากพญานาคสามตัวพ่นลงอ่างทองคำพร้อมกัน น่าจะศักดิ์สิทธิ์ และควรค่าแก่การนำไปใช้ในมงคลพิธีเป็นอย่างยิ่ง ด้วยเหตุที่เป็นน้ำใสเย็น และสะอาดปราศจากมลภาวะประกอบกับมีชื่อแอ่งน้ำเป็นชื่อพญานาค ซึ่งคนไทยโบราณถือเป็นพาหนะของพระพิรุณอันเป็นเทพแห่งฝนนับเป็นมงคลนามยิ่งดังนั้นเมื่อพิธีอภิเษกน้ำเพื่อใช้ในพิธีกรรมสำคัญที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ พระราชวงศ์ เจ้าผู้ครองนคร และพระพุทธรูปศาสนาจึงนิยมตักน้ำจากห้วยปากนาคราช ไปใช้ในพิธีกรรมดังกล่าวทุกครั้ง

บริบทแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ห้วยปากนาคราช มีต้นน้ำจากป่าเขาต้นน้ำ ตั้งอยู่ริมในพื้นที่ริมถนนสายหลักที่เดินทางเชื่อมต่อระหว่างอำเภอ และทางผ่านจากนครศรีธรรมราชไปจังหวัดสุราษฎร์ธานี กระบี่ พังงา ภูเก็ตปัตตานี มีการจัดพื้นที่สร้างรูปพญานาคขนาดใหญ่ที่มองเห็นได้ชัดเจนจากถนน มีศาลาอยู่ในบริเวณใกล้แหล่งน้ำ ทำให้สะดวกในการเข้าถึงพื้นที่

และสะดวกในการเข้าชม เข้าเคารพสักการะที่ศาลาใกล้แหล่งน้ำของผู้ศรัทธาเชื่อถือ อยู่หน้าร้านอาหารและที่พักที่ซื้อบ้านลอย
ชาเล่ท์ ที่มีชื่อเสียงของอำเภอลาดสกา ศักยภาพการรองรับนักท่องเที่ยวอยู่ในบริบทที่ดี เนื่องจากมีความพร้อม ตั้งอยู่ติดถนน
ใหญ่ สะดวกในการแวะชมและสักการะศาลาใกล้แหล่งน้ำ มีป้ายแนะนำและเล่าประวัติความเป็นมาตัวอักษรสีจาง

ภาพที่ 6 ภาพห้วยปากนาคราช หมู่ที่ 4 ตำบลเขาแก้ว อำเภอลาดสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช

แนวทางการสร้างฐานการเรียนรู้ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม พบว่า แหล่งน้ำทั้ง 6 แหล่ง มีความพร้อมใน
การเป็นฐานการเรียนรู้เนื่องจากมีทำเลที่ตั้งที่เหมาะสมแก่การเข้าถึงได้ง่าย แต่ยังคงขาดความสมบูรณ์ในมิติเพื่อการส่งเสริมการ
ท่องเที่ยว โดยเฉพาะความโดดเด่นในด้านการจัดทำป้ายสื่อความหมายและป้ายบอกทางตามบริเวณต่างๆ เพื่อบอก
ความสำคัญและให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ และฐานการเรียนรู้จะต้องสามารถท่องเที่ยวได้ด้วยตนเอง
แล้วมีความรู้จากท่องเที่ยวได้ตลอด มีความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยวในด้านความสะดวกและง่ายในการเข้าถึงแหล่ง
ท่องเที่ยว ทั้งนี้ แหล่งน้ำส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่วัดและโรงเรียน และริมถนนสาธารณะ และอยู่ใกล้แหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ
เช่น วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร การสร้างฐานการเรียนรู้แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์จึงมีความเหมาะสมต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยว
ทางวัฒนธรรมอย่างยิ่ง ดังนั้นแนวทางการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมจากชุมชนและสังคมจึงเป็นสิ่งจำเป็น จากการศึกษา
พบว่า การสร้างฐานการเรียนรู้และการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์เป็นเทคนิควิธีหนึ่งที่ได้ใช้กระบวนการทางสังคม ในการคิด
วิเคราะห์ การพยายามทำความเข้าใจบทบาทหน้าที่ต่างๆ ไป ด้วยการสร้างบุคคลแห่งการเรียนรู้ในชุมชนให้มีความคิด มโนทัศน์
ปกติของคนทั่วไปกับกระบวนการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์เพื่อแสวงหาแนวทางการพัฒนา จะกลายเป็นประเด็นสำคัญที่ผลักดัน
ให้กลุ่มกิจกรรมกลายเป็นกลุ่มคนแห่งการเรียนรู้ เพราะการเคลื่อนตัวในวงจรของการเรียนรู้แต่ละช่วงจะเกิดการค้นพบองค์
ความรู้ที่ชัดเจน อันเป็นฐานคิดที่สำคัญในการพัฒนาต่อยอดแนวทางการดำเนินงานในการจัดการกิจกรรมวัฒนธรรม กิจกรรม
ประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ให้มีคุณภาพเพิ่มขึ้น

การเตรียมความพร้อมที่จะต้องเป็นพื้นที่ที่ตั้งอยู่ให้ดูดีน่าศรัทธา สะดวกแก่การเข้าถึงคนในบริเวณนั้นมีความผูกพันมี
สำนึกต่อชุมชนค่อนข้างเข้มข้น มีพลังขับเคลื่อน เคลื่อนไหวกิจกรรม มีฐานความคิด ความเชื่อความศรัทธาในแหล่งน้ำ
ศักดิ์สิทธิ์ที่มีพลังมากพอ จัดกิจกรรมความเชื่อ กิจกรรมเชิงกระบวนการทางสังคมให้เกิดภาพลักษณ์เชิงบวกทั้งต่อแหล่งน้ำ
และต่อชุมชนอย่างต่อเนื่อง

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

บริบททั่วไปของแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ ประวัติความเป็นมา ความเชื่อชุมชน พิธีกรรม บุคคลและกลุ่มคนที่นับถือศาสนา
พุทธและศาสนาพราหมณ์มีความเชื่อตรงกันว่า การจะประกอบพิธีกรรมใดต้องมียน้ำเป็นองค์ประกอบสำคัญ เพราะน้ำเป็นธาตุ

ที่อ่อนโยนและรุ่มเย็นแก่ผู้คน ดังนั้นจึงนิยมใช้น้ำเป็นหลัก น้ำที่นำมาใช้ในพิธีต้องเป็นน้ำใสสะอาด ปราศจากตะกอนและสารแขวนลอย ปราศจากกลิ่นและสี และตักมาจากแหล่งหรือชัยภูมิที่เหมาะสมเมื่อนำน้ำมาใช้ในพิธีกรรมใด ก็ต้องมีพิธีการอันประกอบของกรรมดีสามประการ (องค์สาม) คือ คนดี เจตนาดี และพิธีกรรมดี จึงจะถือเป็นน้ำที่ศักดิ์สิทธิ์ 6 แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ของจังหวัดนครศรีธรรมราชตั้งอยู่ในอำเภอเมืองจำนวน 5 แหล่ง และอำเภอลานสกาจำนวน 1 แหล่ง แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ ทั้ง 6 แหล่ง คือ แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์บ่อน้ำวัดหน้าพระลาน แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์บ่อน้ำวัดเสมาเมือง แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์บ่อน้ำวัดเสมาชัย แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์บ่อน้ำวัดประตูขาว แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ห้วยเขมมาชัย และ แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ห้วยปากนาคราช การพัฒนาต้องสร้างฐานการเรียนรู้ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมจากชุมชนและสังคม จากประเด็นดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ วิเชียร ณ นคร และคณะ (2521, หน้า 543) กล่าวถึง แหล่งน้ำทั้ง 6 บ่อว่าเป็นแหล่งน้ำที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้เป็นน้ำอภิเษก โดยแต่ละบ่อนั้นมีความโดดเด่นแตกต่างกัน เช่น น้ำบ่อน้ำวัดหน้าพระลาน น้ำในบ่อน้ำถือเป็นบ่อน้ำที่ศักดิ์สิทธิ์ น้ำในบ่อใสสะอาด มีน้ำหนกมากผิดปกติกว่าบ่ออื่นๆ หากใครได้ดื่มน้ำในบ่อน้ำจะมีสติปัญญาดี มีวาสนาสูง ได้เป็นขุนนางผู้ใหญ่ น้ำในบ่อน้ำสามารถแก้อาถรรพณ์คุณไสยได้ทุกชนิด แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์เมืองนครศรีธรรมราชมีคุณสมบัติครบองค์สามสามารถนำไปใช้ในการประกอบพิธีกรรมให้เข้มแข็งได้นั้นมี 6 แหล่ง คือ บ่อน้ำวัดหน้าพระลาน บ่อน้ำวัดเสมาเมือง บ่อน้ำวัดเสมาชัย บ่อน้ำวัดประตูขาว ห้วยปากนาคราช และห้วยเขมมาชัย น้ำจากแหล่งน้ำข้างต้น ขวานครศรีธรรมราชนิยมนำไปใช้ทั้งทางอาณาจักรและศาสนจักรได้แก่ น้ำพระพัฒนสัตยา น้ำบรมราชาภิเษก น้ำมูรธาภิเษก และน้ำพุทธมนต์

ศักยภาพของแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ทั้ง 6 แหล่งน้ำ สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีความพร้อมรองรับการท่องเที่ยวได้ เนื่องจากแหล่งน้ำอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกันทั้งหมด 4 แหล่ง คือ บ่อน้ำวัดหน้าพระลาน บ่อน้ำวัดเสมาเมือง บ่อน้ำวัดเสมาชัย บ่อน้ำวัดประตูขาว ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองนครศรีธรรมราช และอีก 2 แหล่งน้ำตั้งอยู่ใกล้เคียงในพื้นที่อำเภอลานสกากับตำบลท่าจั่ว อำเภอมือง คือ แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ห้วยปากนาคราชและห้วยเขมมาชัย แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ทั้ง 6 แหล่งอยู่ในสภาพทั่วไปที่สามารถพัฒนาได้ ด้านพื้นที่มีความน่าดึงดูดใจในการท่องเที่ยวเพราะอยู่ใกล้วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร และทุกแหล่งน้ำมีเรื่องราวและถูกนำไปใช้ในพิธีศักดิ์สิทธิ์ ด้านการจัดการ ทุกพื้นที่มีความปลอดภัยในการท่องเที่ยวมีความสามารถในการรองรับ แต่ยังขาดการดูแลอนุรักษ์ พัฒนา จัดการอย่างต่อเนื่อง และขาดองค์ความรู้ที่จะสามารถศึกษาได้ในแหล่งท่องเที่ยว นั้น ป้ายสื่อความหมายยังคงมีความสำคัญที่จะต้องมีการมีแหล่งท่องเที่ยว ด้านกิจกรรมและกระบวนการมีการนำแหล่งท่องเที่ยวแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ไปเป็นจุดท่องเที่ยวของเทศบาลเพื่อนำชมความสะอาดและเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวมีความสำคัญในการเรียนรู้ของฐานการเรียนรู้แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์นครศรีธรรมราช สอดคล้องกับแนวคิดของ วิภา ศรีระหุ (2551) เสนอว่าการกำหนดศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวมีองค์ประกอบ 4 ด้าน ดังนี้ 1. การกำหนดเกณฑ์การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวด้านแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งต้องมีปัจจัยอื่นที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ ได้แก่ ลักษณะภูมิทัศน์ความสะอาดในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว 2. เกณฑ์การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวด้านปลอดภัยในการท่องเที่ยวในพื้นที่และบริเวณใกล้เคียง การจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกในการเข้าถึง เช่น ถนนไฟฟ้า แหล่งน้ำ การจัดการควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยวที่แหล่งท่องเที่ยวสามารถในการรองรับ การจัดการควบคุมกิจการท่องเที่ยวในพื้นที่ 3. เกณฑ์การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวด้านกิจกรรมและกระบวนการ คือความหลากหลาย ของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่โอกาสในการสร้างจิตสำนึกและการให้การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม 4. เกณฑ์การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวด้านการมีส่วนร่วม คือ การพิจารณาว่าองค์กรท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการควบคุมดูแลแหล่งท่องเที่ยวในรูปแบบใดบ้างและประชาชนในท้องถิ่นมีความพอใจหรือสนใจที่จะให้แหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่นของตนได้รับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว และสอดคล้องกับแนวคิดของ ปาริฉัตร สิงห์ศักดิ์ตระกูล และพัชรินทร์ เสริมการดี (2556) ได้ศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณา 8 ด้าน ได้แก่ 1) คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว 2) ความสะอาด ในการเข้าถึง 3) สิ่งอำนวยความสะดวก 4) ข้อจำกัดใน

การรองรับนักท่องเที่ยว 5) สภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว 6) ความมีชื่อเสียงแหล่งท่องเที่ยว 7) กิจกรรมท่องเที่ยว และ 8) การมีส่วนร่วมของชุมชน

นอกจากนี้การสร้างแหล่งเรียนรู้ในชุมชนให้มีความปลอดภัยยิ่งขึ้นต้องใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน และสังคมร่วมคิดทำและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การขับเคลื่อนพลังความรักความห่วงหา ความเป็นอันหนึ่งอันเดียว และสร้างความผูกพันสำนึกดีต่อชุมชนของตนเอง เพื่อให้แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่มีศักยภาพเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดเกิดความพร้อมที่จะสร้าง อนุรักษ์รวบรวมภูมิปัญญาจากผู้รู้ ดำเนินการเป็นแหล่งเรียนรู้ร่วมกัน มีฐานความคิด ฐานความเชื่อความศรัทธา ฐานความรู้ในแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่มีพลังมากพอที่จะขับเคลื่อนกิจกรรมความเชื่อ นำไปสู่การเกิดกิจกรรมเชิงกระบวนการทางสังคมต่อชุมชนแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ทั้ง 6 แหล่งเพื่อนำไปสู่การสร้างศักยภาพร่วมกันคือ

กระบวนการในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

1. การศึกษาชุมชน คือ การค้นหาปัญหาและความต้องการของชุมชน โดยสนับสนุนให้พัฒนาการเรียนรู้สภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ทรัพยากร สิ่งแวดล้อมต่างๆ ในชุมชนร่วมกับประชาชน โดยวิธีการสังเกตและสัมภาษณ์ทั้งทางตรง/ทางอ้อม ข้อมูลบางส่วนอาจหาได้จากเอกสารและงานวิจัย
2. การเร่งแผนเพื่อแก้ปัญหา โดยการรวมกลุ่มกันอภิปราย ถกเถียงแสดงความคิดเห็น นักพัฒนาเป็นผู้ประสานงาน โดยคอยจัดลำดับข้ออภิปรายให้ข้อเท็จจริง และสรุปประเด็นสำคัญเป็นหลัก ส่วนชาวบ้านควรได้มีโอกาสเข้ามาร่วมอภิปรายแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ และนักพัฒนาต้องกระตุ้น เร่งเร้าให้ชาวบ้านแสดงความคิดเห็นให้มากที่สุด
3. การลงมือปฏิบัติตามแผน หรือวิธีการที่ได้ร่วมกันตัดสินใจแล้วจากขั้นตอนที่ 2 โดยชาวบ้านมีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้จะต้องได้ร่วมด้วยความศรัทธาและเชื่อมั่นในตนเองที่จะได้พัฒนาชุมชน
4. การประเมินผลงาน โดยชาวบ้านและนักพัฒนาจะร่วมกันกำหนดขั้นตอนต่างๆ ในการทำงานประเมินผล ตลอดจนดูแลปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในระหว่างประเมินผล เพื่อที่จะได้แก้ไขได้ทันที

การสร้างฐานการเรียนรู้และการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ เป็นเทคนิควิธีหนึ่งที่ได้ใช้กระบวนการทางสังคม ในการคิดวิเคราะห์ การพยายามทำความเข้าใจบทบาทหน้าที่ต่างๆ ไป ด้วยการสร้างบุคคลแห่งการเรียนรู้ในชุมชนให้มีความคิด มโนทัศน์ปกติของคนทั่วไป กับกระบวนการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์เพื่อแสวงหาแนวทางการพัฒนา วงจรการเรียนรู้ จะกลายเป็นประเด็นสำคัญที่ผลักดันให้กลุ่มกิจกรรม กลายเป็นกลุ่มคนแห่งการเรียนรู้ เพราะการเคลื่อนไหวในวงจรของการเรียนรู้ แต่ละช่วงจะเกิดการค้นพบองค์ความรู้ที่ชัดเจน อันเป็นฐานคิดที่สำคัญในการพัฒนาต่อยอดแนวการดำเนินงานในการจัดการกิจกรรมวัฒนธรรม กิจกรรมประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ให้มีคุณภาพเพิ่มขึ้น ฐานการเรียนรู้เกี่ยวกับแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์

การเรียนรู้ ด้วยการใช้ภูมิปัญญา การติดตามสังเกตและทดลองขนาดเล็กของบุคคลแห่งการเรียนรู้ มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องหลายประการ และมีกระบวนการเคลื่อนไหวที่เป็นระบบที่ต่อเนื่อง แนวทางการเคลื่อนไหวที่สอดคล้องกับ กิจกรรมต่างๆ เหตุการณ์ บรรยากาศสถานการณ์ ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ในระดับบุคคล ระดับกลุ่ม และขยายผลสู่ชุมชน นำฐานแหล่งเรียนรู้เข้าสู่เส้นทางท่องเที่ยวในอำเภอเมืองและอำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราชได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป ส่งผลความสอดคล้องไปยังแนวคิดของดั่งนั้นทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวไทยในอนาคตหันมาเน้นที่ “การดูแลฐานทรัพยากร” โดยใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยเน้นให้ “ท้องถิ่น” เข้มแข็งก่อนแล้วจึงพัฒนาการท่องเที่ยว ดังนั้น มุมมองการพัฒนาการท่องเที่ยวจึงเปลี่ยนไปจากการมองการท่องเที่ยวในเชิงเศรษฐกิจ แต่กลับมองเป็นเครื่องมือที่ทำให้ท้องถิ่นเข้มแข็งและผลพลอยได้ คือ รายได้จากการท่องเที่ยว ในการพัฒนาการท่องเที่ยวนั้นจึงต้อง

เข้าใจมิติต่างๆ ของการท่องเที่ยวว่าเป็นอุตสาหกรรมบูรณาการที่รวมอุตสาหกรรมอื่นๆ เข้าด้วยกัน หากจะพัฒนาให้ยั่งยืนต้องพัฒนาทั้งระบบและมองในเชิงองค์รวม (เทิด ช่วยบำรุง, 2552, หน้า 132)

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ มรดกทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม นครศรีธรรมราช สรุปผลได้ดังนี้

1. องค์การท่องเที่ยว ผู้นำชุมชนและหน่วยราชการระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ควรสนับสนุนให้มีบุคคลแห่งการเรียนรู้ (ครูท้องถิ่น ด้านวัฒนธรรมชุมชน) ให้มีโอกาสได้เรียนรู้ เชิงวิชาการและพัฒนาภูมิปัญญา ประสพการณ์ตรงที่ตนมี แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับนักวิชาการด้านวิจิตร วิเคราะห์การ สังเกต ประเมินพัฒนา และการจัดการเชิงระบบ การจัดการความเชื่อ กิจกรรม แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ในชุมชน

2. องค์การทางสังคม สถานศึกษา ในพื้นที่ หน่วยงานภาครัฐและเอกชน สนับสนุนบุคคล กลุ่มคนในชุมชนให้นำ ความรู้เกี่ยวกับแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ มาจัดกิจกรรมเชิงกระบวนการ โดยใช้ภูมิปัญญา และต่อยอดผลการเรียนรู้ อันนำไปสู่ รูปแบบ เทคนิควิธีการ และนวัตกรรมการจัดการกิจกรรมความเชื่อ ประเพณีเกี่ยวกับแหล่งน้ำ ในระดับท้องถิ่น ระดับสังคม และระดับภูมิภาค

3. เมื่อเป็นฐานการเรียนรู้แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ทั้ง 6 แหล่งมีความพร้อมทางศักยภาพทางการท่องเที่ยวหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับชุมชน ระดับอำเภอดำเนินการกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์อย่างเป็นรูปธรรม

รายการอ้างอิง

- เกษม จันทร์ดำ. (2551). *ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนครศรีธรรมราช*. นครศรีธรรมราช: กรีนโซนการพิมพ์.
- เทิด ช่วยบำรุง. (2552). *บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนบนฐานแนวคิด เศรษฐกิจพอเพียง*. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.
- ธิดา สาระยา. (2526). *มณฑลอีสานและความสำคัญในทางประวัติศาสตร์* (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ปาริฉัตร สิงห์ศักดิ์ตระกูล และพัชรินทร์ เสริมการดี. (2556). การศึกษาศักยภาพและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิง อนุรักษ์ของชุมชนบ้านทุ่งมะปราง อำเภอควนโดนและบ้านโตนปาหนัน อำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล. *สุทธิปริทัศน์*, 27(83), 97-112.
- วิเชียร ณ นคร และคนอื่นๆ. (2521). *นครศรีธรรมราช*. นครศรีธรรมราช: อักษรสัมพันธ์.
- วิภา ศรีระทุ. (2551). *ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในอำเภอเขาควม จังหวัดเพชรบูรณ์* (วิทยานิพนธ์ปริญญา วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.
- ศูนย์วัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช. (2550). *พิธีปลีกรรมตักน้ำศักดิ์สิทธิ์ห้วยเขมมาห้วย*. นครศรีธรรมราช: ศูนย์วัฒนธรรมมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช.
- สุดาวรรณ มีบัว และคณะ. (2552). *การศึกษาศักยภาพแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์เขมมาห้วยเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม*. นครศรีธรรมราช: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช.

หอจดหมายเหตุนายกรัฐมนตรีพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช สภาวัฒนธรรมจังหวัด
นครศรีธรรมราช. (2562). *จดหมายเหตุงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พุทธศักราช 2562 ของจังหวัด
นครศรีธรรมราช*. นครศรีธรรมราช: ประยูรการพิมพ์.